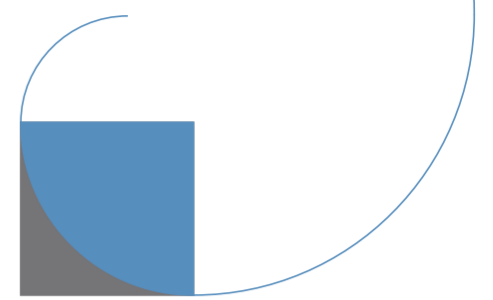

19 • 21 • 22
november
2009

GELDERS GENOOTSCHAP

Kunst in KKN4

het huis van de Blitzmädel

Foto-installaties van
Thea van den Heuvel

Gelders Genootschap, adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit, viert het 90-jarig bestaan. Op het voormalig militair terrein Kamp Koningsweg Noord in Arnhem vindt een symposium en kunstexpositie plaats over het onderwerp Transformatie. De locatie ademt de sfeer van weleer en de mogelijkheden van de toekomst. Het huis van de Blitzmädel, een rijksmonument, werd in de tweede wereldoorlog bewoond door de vrouwen van de verbindingdienst van de Duitse Flugabwehr. Het staat nu leeg, in afwachting van een nieuwe bestemming.

Wij hebben fotograaf Thea van den Heuvel uitgenodigd om in het huis van de Blitzmädel een expositie rond het thema Transformatie te maken. Met haar rijke oeuvre als uitgangspunt heeft zij samen met Henk van der Giessen een parcours door het gebouw ontworpen. Bezoekers volgen de diverse ruimtes, gaan er soms wel, soms niet naar binnen. Dwalend van religieus erfgoed, langs moderne architectuur en landschappen naar leegstaande fabriekshallen. Elke kamer heeft zijn eigen thema en een erbij passende aankleding met foto's, projecties, film en licht.

Het huis van de Blitzmädel is geopend op zaterdag 21 en zondag 22 november van 13.00 tot 17.00 uur.
Kamp Koningsweg Noord,
Koningsweg 23a, 6816 TD Arnhem.

Toegang gratis!

Aan de Mädelhaus-tentoonstelling werkten mee:

Fotografie/film Thea van den Heuvel
Concept Thea van den Heuvel/Henk van der Giessen
Curator Henk van der Giessen
Lichtontwerp Berry Claassen
Constructie/bouw Peter Hennekam/Femke van Neervren
Met dank aan Dienst Landelijk Gebied, Michel Ronden en Lucinda Moll

Gelders Genootschap is een onafhankelijke adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit. Kenmerkend is de integrale benadering van architectuur, stedenbouw, cultuurhistorie, archeologie en landschaps-architectuur. Gelders Genootschap is in 1919 opgericht als vereniging van Gelderse gemeenten en bevordert sindsdien consequent de schoonheid van stad en land. Opdrachtgevers zijn gemeenten en ook andere overheden en organisaties. De ISO-9001 gecertificeerde organisatie geldt als expertisecentrum voor ruimtelijke kwaliteit.

Gelders Genootschap Oranjerie Kasteel Zypendaal,
Zypendaalseweg 46 6814 CL Arnhem T (026) 442 17 42
info@geldersgenootschap.nl www.geldersgenootschap.nl

De Mädelhaus-tentoonstelling van Thea van den Heuvel

Door Daan Van Speybroeck, kunstcoördinator UMC St. Radboud en Radboud Universiteit Nijmegen

Zelden heeft een fotograaf die kan bogen op een rijk oeuvre, de gelegenheid om een totaalconcept te ontwikkelen voor de presentatie van zijn of haar werk. Gebeurt het nog wel eens in een museale context, dan lijkt een dergelijke kans voor iemand die zich niet nadrukkelijk als kunstfotograaf afficheert, zo goed als uitgesloten. Voor bedoelde fotografen maakt het aldus gedwongen verlaten van de gangbare paden en van de opgelegde kaders, eigen aan musea en galerieën, niettemin de weg vrij om hun werk aan een ruimer publiek te laten zien en om tegelijk iets fascinerends te bedenken dat de presentatie van hun werk ten goede komt. Dit overkwam Thea van den Heuvel, toen haar werd gevraagd een tentoonstelling te maken in het kader van het 90-jarig bestaan van Gelders Genootschap. Samen met Henk van der Giessen ontwierp ze een tentoonstelling.

Transformatie

Het is zeker geen neutraal, eenvoudig te manipuleren gebouw, dit Mädelhaus. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleven hier de Blitzmädel. Nu is het een vervallen en uitgeleefd gebouw. Daarbovenop komt de opdracht van Gelders Genootschap om het thema 'Transformatie' in fotografie uit te werken. Materiaal is er in elk geval genoeg: Thea van den Heuvel fotografeert sinds vele jaren gebouwen en landschappen in binnen- en buitenland, dus ook in Gelderland waar ze woont. Aan de hand van vele van de laatstgenoemde foto's moet een ontwikkeling in de aanblik van Gelderland na te speuren en te reconstrueren zijn. Maar was een dergelijke uitwerking van de opdracht niet al te voor de hand liggend geweest? Viel zo een brug te slaan naar de sfeer – beladen en uitgeleefd – waarmee het gebouw in de loop der jaren bekleed raakte? Werd aldus niet aangestuurd op een uitvlakken, neutraliseren van het stugge en dwingende karakter van de voor de tentoonstelling beschikbare ruimtes? Kortom, kon een dergelijke tentoonstelling dan niet beter in een meer cleane, gave en aangename omgeving worden gehouden? Neen, de fotograaf was er zeker niet op uit een louter inventariserend overzicht van haar werk te maken; het moest en zou een ware presentatie worden.

Binnen-buiten

In de opeenvolgende ruimtes van het Mädelhaus is voor de fotografie steeds een adequate sfeer geschapen. Nu eens kunnen we er naar binnen, dan valt er enkel van buitenaf iets te bekijken. Daarmee wordt een eerste krachtlijn van de tentoonstelling, een van de vormen van transformatie uitgezet: binnen-buiten. Het al dan niet naar binnen kunnen, zindert door in wat wordt getoond, want een 'buiten' aan omgeving, aan landschap en architectuur, wordt naar binnen gehaald. Elders wordt in de ruimte een tunnel geplaatst, de ene keer om in te lopen, de andere keer enkel om in te kijken, maar steeds om kijkend bij een foto te belanden. Zo wordt richting gegeven aan het kijken. De rijke context raakt met deze tunnels als het ware een moment buitenspel gezet. Om deze ervaring te versterken worden op de grote tunnel beelden geprojecteerd, alsof hiermee aangegeven wil worden, dat hoe afgesloten hij ook is, hij onverminderd door de context belaagd blijft worden.

Een oefening in kijken

Een heel ander spel met de context speelt zich af in de ruimte waar vele landschapsfoto's van gering formaat – Gelderse landschappen waar van alles in gebeurt – op de muur geprikt. Zo ontstaat als het ware een rijk geschakeerd wandtapijt in vele tinten groen. De grote hoeveelheid samengehouden door de overweldigende groene schakeringen tracht op eigen manier alle aandacht naar zich toe te trekken terwijl de anekdotes die met vele van de afzonderlijke foto's opgeroepen worden, juist alle kanten op willen. In hun strijd met elkaar en met het geheel waar ze deel van uitmaken, ontstaat een verwoede poging de context buiten spel te zetten.

Gaandeweg komen we dichterbij de kern van de tentoonstelling. Wordt dit voor de bezoeker aan deze tentoonstelling niet een 'oefening' in kijken? Worden we van ruimte tot ruimte niet afwisselend steeds een andere bril opgezet en staan we straks niet weer buiten met in zekere zin 'facetogen': ogen die ons iedere keer met een facet van het kijken vertrouwd hebben gemaakt, ons er mee lieten oefenen en in zekere zin zelfs toe dwongen?

Het gaat slechts voor een deel om wat we zien, wat we te zien krijgen – iets wat we anders evenzeer hadden kunnen zien, maar waar we steeds onachtzaam aan voorbij zijn gelopen, er als het ware naast hebben gekeken. We doen de verwarrende ervaring op dat in deze tentoonstelling, ons een grote hoeveelheid bijzondere, ja prachtige gebouwen in Gelderland wordt getoond, terwijl we vaak het gevoel hebben dat de bebouwing aan het verloeieren is. Worden we bedot, gesust? Zijn hier enkele pareltjes opgediept om tot een scherper kijk te komen en ons aan te zetten ons een meer gefundeerd en genuanceerder oordeel vormen? Of om nog kritischer te worden naar de nieuwbouw die wordt gepleegd?

Reflectieve momenten

De foto's worden geprojecteerd, zodat de getoonde vernieuwende architectuur minder vast lijkt te liggen, meer in beweging lijkt te zijn dan wanneer het om een afgedrukte foto zou gaan. Ze werpen zich op, treden uit het platte vlak en veroveren de ruimte om uitdrukking te geven aan een verlangen naar expansie. Dit alles roept vragen op die zowel de

betekenis als de kracht en impact van de fotografie betreffen, maar die meteen het medium ver te buiten gaan en, via dergelijke reflexieve momenten een existentieel niveau raken.

Uitgeleefd en afgebladderd

Intussen is duidelijk dat de context een zeer bepalende rol kan spelen. En al even bekend is dat we ons hier in een zeer specifieke omgeving bevinden. De context van verval is zeker niet vreemd aan, zelfs eerder geliefd in de fotografie. Toonaangevende projecten zijn rond en in verlaten gebouwen gerealiseerd, denken we bijvoorbeeld aan de registraties die Bernd en Hilla Becher maken, of aan de ingrepen die Georges Rousse doet. Kortom het industriële erfgoed heeft prachtige foto's opgeleverd. Het bijzondere hier is dat Thea van den Heuvel onder een vorm van binnenstebuiten of buitenstebinnen, haar industrieel-archeologische foto's – van het gebied in Nijmegen dat wordt geruimd om de nieuwe brug over de Waal te bouwen – opgenomen heeft in een gebouw dat, uitgeleefd en afgebladderd, zelf onderwerp van dergelijke foto's had kunnen zijn.

Uitkadering van religieus erfgoed

Bij het kijken naar fotografie speelt nog een andere dimensie. Het komt neer op het maken van uitsneden, van oogpunt en van perspectief. Dit komt het sterkst naar voren in de afgesloten ruimte besteed aan het religieuze erfgoed. De ruimte is te betreden door het wegschuiven van een gordijn. Een vage reminiscentie naar zowel een zeker taboe dat rond het kijken hangt, als de verleiding om te kijken. En daar zien we dan slechts één foto, van beperkt formaat, verstild en minimaal. Hier is de uitsnede een vorm van herleiding tot een enkel beeld, een beeld waarop slechts één mens – bescheiden maar waardig – te bekennen is. Deze herleiding is niet toevallig. Misschien refereert ze aan de teloorgang van de godsdienst in onze gesecculariseerde samenleving, waarin de kerkelijke gebouwen stilaan overbodig worden, tot overlast zijn en verdwijnen: weg ermee! Maar in deze tentoonstellingszaal gaat het niet die kant op, loopt

het niet zo'n vaart: die ene foto heeft een grote zuiverheid en is verre van ouderwets of nostalgisch, noch in wat hij laat zien en noch hoe hij is genomen. Er steekt in het perspectief van de opname een veel ruimer perspectief, een mengeling van een solide vast punt – in de meditatieve houding van de monnik –, van vertrouwen en hoop, al blijft dit alles naar de toekomst vooralsnog oningevuld.

Informatie in een lichtbundel

Tot slot, de laatste bal die in de lucht gehouden wordt: de zon zou ik bijna zeggen. Maar deze associatie is te beperkt, het is vooral het licht. Fotografie is de kunstvorm die het meest met licht van doen heeft, die er haar bestaan aan dankt. En hier wordt ze op bijzondere wijze geschraagd door de Blitzmädel, de 'grijze muizen' zoals ze omwille van hun uniform werden genoemd, die tijdens de oorlog in dit Mädelhaus woonden. Die vrouwen hadden tot taak met hun zaklantaarn aan te geven welke vliegbewegingen zich in het luchtruim voordeden; zij zetten de informatie die ze kregen om in een lichtbundel die ze lieten vallen op bepaalde punten van de plattegrond van het operatiegebied van hun divisie om zo de officieren de gelegenheid te geven de luchtverdediging in werking te stellen. Nu evenwel in een grandioze omkering, omdat het gebouw tijdens de oorlog onopgemerkt en in het duister moest blijven, wordt het Mädelhaus in het volle licht gezet: letterlijk en figuurlijk, van binnen en van buiten. Ook in deze tentoonstelling vindt, zij het onschuldiger maar even meeslepend, een spel met lichtbundels plaats: projecties zowel van lichtbeelden als van film. De bewegende beelden zijn gemaakt vanuit een treintje dat misschien een laatste keer over het spoor rijdt, om te kijken – te registreren – en te laten zien waar het langskomt. Zo worden wij als bezoeker aan het Mädelhaus, door Thea van den Heuvel, langs de diverse tentoonstellingsruimtes geleid om ons een grote rijkdom aan beelden te laten zien. Op enige en unieke wijze, rijker geworden door hun inplanting in dit gebouw.